

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

[Cilt/Volume: 8, Sayı/Issue: 3, Aralık/December 2024]

Muhittin ÇELİK

<https://orcid.org/0000-0002-6691-1443>

Dr. Öğr. Üyesi

muhittin.celik@inonu.edu.tr

İnönü Üniversitesi

<https://ror.org/04asck240>

Fen Edebiyat Fakültesi

Türk Dili ve Edebiyatı

Kaşkay Bilmeceleri

Qashqai Riddles

Araştırma Makalesi | *Research Article*

Geliş Tarihi | *Date Received*: 17.10.2024

Kabul Tarihi | *Date Accepted*: 25.12.2024

Yayın Tarihi | *Date Published*: 30.12.2024

Atf | *Citation*

Çelik, M. (2024). Kaşkay Bilmeceleri. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 8(3), 1568-1591.

<https://doi.org/10.34083/akaded.1567787>

Çelik, M. (2024). Qashqai Riddles. *Journal of Academic Language and Literature*, 8(3), 1568-1591.

<https://doi.org/10.34083/akaded.1567787>

Makale Bilgisi | *Article Information*

Değerlendirme | *Review Reports*

Çift Taraflı Kör Hakemlik (İki İç Hakem+İki Dış Hakem) | *Double-blind. (Two External Referees)*

Etik Beyan | *Ethics Statement*

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur | *Ethical principles were followed during the preparation of this study*

Etik Kurul Belgesi | *Ethics Committee Approval*

Makale, Etik Kurul Belgesi gerektirmemektedir | *Article does not require an Ethics Committee Approval.*

Etik Bildirim | *Complaints*

adeddergi@gmail.com

Çıkar Çatışması | *Conflicts of Interest*

Çıkar çatışması beyan edilmemiştir | *The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest*

Benzerlik Taraması | *Similarity Checks*

Yapıldı | *Yes - iThenticate*

Telif Hakkı ve Lisans | *Copyright&License*

Yazarlar, dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler. Bu çalışma [Atf-GayriTicari 4.0 Uluslararası](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) lisansı altında yayımlanır | *Authors publishing with the journal retain the copyright. This work is licensed under Attribution-NonCommercial 4.0 International*

© Muhittin ÇELİK | Creative Commons [Attribution-NonCommercial 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

Öz

Anonim halk edebiyatı ürünlerinden olan bilmeceler, diğer halklarda olduğu gibi, Türk folklorunun da en yaygın türlerinden biridir. Son yıllarda Türk dünyasında gelişen ilişkiler çerçevesindeki çalışmalara baktığımızda, bilmeceler konusunun diğer halk edebiyatı türlerine göre, hak ettiği ilgiyi gördüğünü söyleyemeyiz. Çalışmamızda, Kaşıkay yazarlarından Ersalan Mirzaî'nin derlemiş olduğu 345 Kaşıkay bilmecesi/tapmacası incelenmiştir. İran'ın Fars eyaletinde yaşayan Kaşıkaylar, zengin bir sözlü edebiyat kültürüne sahip olan iki dilli bir Türk topluluğudur. Bu yazımızdaki amacımız, Kaşıkay Türklerine ait olan bilmeceleri tanıtmak, eldeki bilmecelerin yapı özelliklerini vermek ve anlam bakımından incelemektir. Ayrıca, Kaşıkay bilmecelerinin bilim dünyasına tanıtılması ve Kaşıkay halkının kültürel öğelerinin verilmesi amaçlanmıştır. Çalışmamızda bilmeceler konuları bakımından tasnif edilmiş ve yüzdelerle dağılımları verilmiştir. Böylelikle Kaşıkay bilmecelerinin daha çok hangi konular üzerinde durulduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Kaşıkay bilmecelerinin daha çok günlük hayat ve hayvancılıkla ilgili konular üzerinde durduğu görülmüştür. Kaşıkay bilmecelerinde çoğunlukla bu konular üzerinde durulması, onların konar-göçer bir hayat tarzı benimsemiş olmasının bir sonucu olarak düşünölmüştür.

Anahtar Kelimeler: Halk edebiyatı, Kaşıkay bilmeceleri, Tapmacalar, Kaşıkay Türkleri, Bilmece.

Abstract

Riddles, which are products of anonymous folk literature, are one of the most common types of Turkish folklore, as in other nations. When we look at the studies on the relations that have developed in the Turkish world in recent years, we cannot say that the subject of riddles has received the attention it deserves compared to other types of folk literature. In our study, 345 Qashqai riddles compiled by Ersalan Mirzai, one of the Qashqai writers, were examined. The Qashgais, living in the Fars province of Iran, are a bilingual Turkish community with a rich oral literary culture. Our aim in this article is to introduce the riddles belonging to the Qashgais, to give the structural features of the riddles at hand and to examine them in terms of meaning. In addition, it was aimed to introduce Qashgai riddles to the scientific world and to provide cultural elements of the Qashgai people. In our study, riddles were classified in terms of their subjects and their percentage distributions were given. Thus, an attempt was made to determine which subjects Qashqai riddles focused on the most. It has been observed that Qashqai riddles mostly focus on issues related to daily life and animal husbandry. The fact that Qashqai riddles mostly focus on these issues is thought to be a result of their adopting a nomadic lifestyle.

Keywords: Folk literature, Qashgai riddles, puzzles, Qashgai Turks, Riddle.

Giriş

Kaşkay Türkleri, edebiyatın diğer türlerinde olduğu gibi bilmece sahasında da zengin bir hazineye sahiptir. Bu çalışmada Kaşkay bilmeceleri çeşitli özellikleri ile incelenmiş, bu bilmecelerin Türk dünyası bilmeceleri içindeki yerini alması ve tanıtılması amaçlanmıştır.

Türk dünyasındaki bilmece terimleri konusunda yapılan çalışmalarda, yetmişin üzerinde terim tespit edilmiş ve bu terimlerin genellikle *bil-*, *tap-* gibi birkaç köke dayandığı belirtilmiştir (Sakaoğlu, 1983, s. 17-21). Azerbaycan, Karay, Özbek ve Türkmen Türklerinde (tapmaca) olduğu gibi, Kaşkay Türklerinde de *tapmaca*, bilmece anlamında kullanılmaktadır. Türkiye’de yapılan çalışmalarda bilmeceler; konularına, yapılarına, cevaplarına ve söyleyiş şekillerine göre tasnif edilmiştir. Biz de bu çalışmada Kaşkay bilmecelerinin bazı yapısal özelliklerini vererek onları konuları bakımından tasnif ettik.

Toplumların değişim süreçleri sonucu, pek çok kadim gelenek ve göreneğin de değişmesi veya kaybolmasını beraberinde getirmiştir. Diğer halk edebiyatı türleri gibi (efsane, destan vb.), bilmeceler de bu süreçten etkilenmiş, eski yoğunluğunu kaybetmiş ve bilmecelerin etki alanı daralmıştır. Günümüzde birçok işlevini kaybeden bilmeceler, az sayıdaki kapalı toplumlarda, eğlenme ve hoş zaman geçirme aracı olarak işlevini sürdürmektedir.

Evrensel bir tür olan bilmeceler, belli durum ve kavramlar bakımından, birçok toplumda benzer çağrışımlar yapmaktadır. Farklı coğrafyalarda yaşayan farklı toplumlar arasında bir karşılaştırma yapıldığında, bilmeceler arasında benzer birçok yön tespit edilebilmektedir. Dolayısıyla aynı dili ve kültürü paylaşan ve farklı coğrafyalarda yaşayan toplumlar arasında bu benzerliklerin olması, hatta daha çok olması normaldir.

Bilmeceler şekil bakımından manzum ve mensur olarak ikiye ayrılır. Manzum bilmecelerde aliterasyon ve redif ana unsur olarak karşımıza çıkar. Yine bilmeceler, konuları bakımından insan, hayvan, bitki, cansız maddeler, tabiat olayları ve öğeleri gibi somut nesnelere başlayarak akıl, uyku, rüya vb. soyut kavramlara kadar çok çeşitli konuları kapsar (Kabadayı, 2007, s. 4).

İnsanlar doğal olarak gündelik hayatlarında en çok ilgilendikleri hangi eşya ve olayla meşgul olmuşa daha çok o alanda bilmece üretmiştir. Konargöçer bir halk olan Kaşkaylar’ın bu hayat tarzları, ürettikleri bilmecelere de yansımıştır. Somut kavramlar ağırlıklı olarak yer almakla beraber, Kaşkay bilmecelerinde soyut kavramlar da sorulmuştur.

1. Kaşkay Bilmeceleri

Bilmeceler, bir halkın günlük hayatını yansıtan metinler olduğundan o topluma ait düşünce sistemini de gösterebilmektedir. Toplumun günlük hayatıyla bağlantılı olan bilmeceler, insanların kullandığı aletler, giyim kuşam, sosyal hayat, uğraşlar vb. konularında da bizlere bilgi aktarabilmektedirler. Kaşkay Türkçesinde “bilmece” kavramı karşılığında “tapmaca” terimi kullanılmaktadır. Çalışmamızda, Kaşkay şair ve yazarlarından olan Ersalan Mirzaî’nin derlemiş olduğu 345 Kaşkay bilmecesi/tapmacası incelenmiştir. Derlenen bu bilmecelerden biri atasözü şeklinde, ikisi cevabı belli olmayan,

bazısı da ağız özelliği dolayısıyla küçük farklarla derlenmiş olan tekrar şeklindeki bilmece metinlerinden oluşmaktadır. Kaşkay bilmecelerinde dikkat çeken belli başlı özellikleri (yapı-şekil) şöyle sıralayabiliriz.

Kaşkay bilmeceleri genel olarak manzumdur. Hece sayıları da çoğunlukla 7+7 şeklindedir.

Dağdan gelir dağ kimin	<i>Dağdan gelir dağ gibi</i>
Kolları baydağ kimin	<i>Kolları bayrak gibi</i>
Eyiler ki su içe	<i>Eğilir su içmeye</i>
Çığırır oğlak kimin. (Kızıl arı)	<i>Seslenir oğlak gibi.” (Kırmızı arı)</i>
Zerdir zere yapışar	<i>Altındır altına yapışar</i>
Zer divara yapışar	<i>Altın duvara yapışar</i>
Zergeroğlu gelende	<i>Zergeroğlu(Sarra) gelince</i>
Zer divardan kazılar. (Qulf o kilid)	<i>Sarı duvardan kazılır (Kilit ve anahtar)</i>

Mensur olan Kaşkay bilmecelerinde de iç kafiye (seci) dikkati çeken bir özelliktir.

Kemer kemer çekli kemer, madıyan turar, qulun emer. (Bal)

Cevapları aynı olan bazı bilmeceler küçük ses ve kelime değişiklikleriyle tekrar edilmiştir. Kaşkay İl birliğine dâhil olan farklı obaların bulunması ve Kaşkayların yazı diline sahip olmamalarından dolayı derlenen bu metinlerde söyleyiş farklarının ve kelime değişikliğinin olması doğaldır.

Biz bizidik, yüz kızidik. Kırran geldi kırrıldık, inşallah ki dirildik. (Diş)

Biz bizidik, yüz kızidik, salgın geldi kırıldık/yok olduk, inşallah ki dirildik.(Diş)

Biz bizidik, yüz kızidik, kırran geldi kırıldık, ilahı şükür dirildik. (Diş)

Biz bizidik, yüz kızidik/kıran/salgın geldi kırıldık/Allah'a şükür dirildik. (Süt dişleri)

Uzun kıyu dumdum suyu, içen öler içmeyen ölmez. (Tüfeng)

Uzun kuyu dumdum suyu, içen ölür içmeyen ölmez. (Tüfek)

Uzun kıyuum var benim, zezem suyum var benim içen öler içmeyen ölmez. (Tüfeng)

Uzun kıyuum var benim/Zezem suyum var benim/İçen ölür, içmeyen ölmez. (Tüfek)

İşşil işşil işşilar/İlan tekin fuşular/İlan değil yarpağdır/Yatdığı yer torpağdır. (Qowun)

İşil işil işıldar/Yılan gibi foşular/Yılan değil yapraktır/Yattığı yer topraktır. (Kavun)

İşşil işşil işşilar/İlan tekin fuşşular/Fayız vardır yaz yoxdur/Yatdığı yer torpağdır. (Qowun)

*Işıl ışıl ışıldar/Yılan gibi foşular/Sonbaharda vardır ilkbaharda yoktur/Yattığı yer topraktır.
(Kavun)*

Aldım bir dana, açdım ming dana. (Nar)

Aldım bir tane, açtım bin tane.(Nar)

Bağdan biçdim bir dana içinde var ming dana. (Nar)

Bağdan biçtim bir tane içinde var bin tane. (Nar)

Hilidi hay hilidi, bir bendi var qırx kilidi. (Üzüm)

Hilidi hay hilidi, bir ipi var kırk kilidi/anahtarı. (Üzüm)

Hay hilidim hay hilidim, bir elimde qırx kilidim. (Üzüm)

Hay hilidim hay hilidim, bir elimde kırk kilidim. (Üzüm)

Her ne qazang çox uzanir. (Quyu)

Ne kadar kazsan (o kadar) çok uzanır. (Kuyu)

Her ne götüreng çox olur. (Quyu)

Ne kadar götürsen/alsan çoğalır. (Kuyu)

Géce ekdim nuxudu, seher gördüm yoxudu. (Ulduz)

Gece ekdim nohudu, sabah gördüm/baktım yok idi. (Yıldız)

Géce baxdım çoxudu, seher baxdım yoxudu. (Ulduz)

Gece baktım çok idi, sabah baktım yok idi. (Yıldız)

Burda atdım kılıcı, helebde oynar ücü. (İldirim)

Burada attım kılıcı, Halep'de oynar ucu. (Yıldırım)

Burda vurdum kılıcı

Burada vurdum kılıcı

Helebde oynar ücü

Halep'de oynar ucu

ķum-ķum éder ķumunu töker

Kem-küm eder kumunu döker

Hanı bunung bir ücü? (İldirim)

Hani/nerde bunun bir ucu?"(Yıldırım)

Çimirlandım, vurdum ağ yala. (Xoradan on çaxartmaq)

Çemirledim (kolumu), vurdum ak tepeye. (Çuvaldan un çıkartmak)

Çimirlandım, vurdum ağ yere. (Xaradan on çaxartmaq)

Çemirledim (kolumu), vurdum ak yere. (Çuvaldan un çıkartmak)

Götürdüm ikki burmaq, çekdim bir burmaq. (Kibrit alışdırmaq)

"Götürdüm iki parmak, çektim bir parmak. (Kibrit çakmak/yakmak)

Vurdum ikki burmaq, çekdim uç burmaq. (Kibrit çalmağ)

Vurdum iki parmak, çektim üç parmak. (Kibrit yakmak)

Farklı coğrafyalarda, birbirinden uzakta yaşayan Türk topluluklarında, atasözlerinde olduğu gibi bilmecelerde de birbirine çok yakın şekillerin, söz kalıplarının olduğu görülür (Sakaoğlu, 1995, s. 38). Türk bilmecelerinde bilmeceler sorulurken “bil bakalım”, “o nedir?”, gibi kalıplaşmış ifadeler kullanılabilir. Kaşıkay bilmecelerinde de “o nedir ki?”, “bu nedir?”, “bu nedir ki?”, “bu kimdir?”, gibi kalıplarla bilmece soru formuna sokulmuştur.

O nedir ki öz douruna dolanır. (Değirmen)

O nedir ki kendi etrafında dolanır/döner. (Değirmen)

O nedir ki göbeğinden nallanır? (Eşrefi)

O nedir ki göbeğinden nallanır? (Eskiden süs için kullanılan altın sikke)

O nedir ki yüz il kıalsa kırrırmaz? (Dünya)

O nedir ki yüz yıl kalsa (geçse) yaşlanmaz? (Dünya)

O nedir ki yovanı şor édir, gerib kimseyi xud? (Duz-evlenmek)

O nedir ki yovanı (şeyi) tuzlar, yabancı kimseyi öz? (Tuz-evlenmek)

Bu kimdir? Ğarib deyil kıowmumdur, berader zeni dayımdır. (Baba)

“Bu kimdir? Ğarip değil kavmimdir/akrabamdır, kardeş hanımı halamdır.” (Baba)

Her kim bildi **bu nedir?** Buamda bir şal var bükülmür, her ne dururem tükenmir. (Yol)

“Her kim bildi bu nedir? Babamda bir şal var bükülmüyor, her ne kadar dürüyorsam tükenmiyor.” (Yol)

Her kim bildi **bu nedir?** Bir yaldır yéddi çéşme, ikkisi şor, ikkisi aççı, ikkisi turuş, birisi şirin. (Baş)

“Kim bilir bu nedir? Bir tepedir yedi çéşme, ikisi tuzlu, ikisi acı, ikisi ekşi, biri tatlı.” (Baş)

Kaşıkay bilmeceleri bazen de hakaret kalıbı ile sorulabilir. Bu kalıpta, bilmeceyi bilmeyenin farklı ifadelerle hakarete uğraması söz konusudur. İncelediğimiz metinlerde, “eşşek”, “herifeng”, “it” hakaret kalıplarıyla sorulmuş beş bilmece örneği tespit edilmiştir.

Deve oğlu köşekdir, bunu bilmeyen **eşşekdir**. (Deve çocuğı)

Deve yavrusu köşektir/Bunu bilmeyen eşektir.(Deve yavrusu)

Her kim bildi bu nedir? Göyden çekildi yere, ağzı açmış göy xora, **herifeng** sen bunu bil.

Her kim bildi bu nedir? Gökten çekildi yere, ağzı açmış gök xora, adamsan bunu bil.

Qar altı qere yazdır, ikki siçan dörd gözdür, qoyun oğlu şişekdir, deve oğlu köşekdir, bunu bilmeyen **eşşekdir**.

Kar altı kara yazdır, iki sıçan dört gözdür, koyun oğlu şişekdir, deve oğlu köşekdir, bunu bilmeyen eşektir. (Eşek)

Bu bilmecenin cevabını bilmeyen kişi eşektir. Çünkü burada cevapları beraberinde verilmiştir. Yani, karın altı karadır (doğru), iki farenin toplam dört gözü var (doğru), koyunun yavrusuna şişek denir ve deve yavrusuna da köşek denir.

Tap tapıca, çip çipice, isfendiya eyri xiyar, toğlu şişek, bunu bilmeyen **eşşek**. (Deve ayağı, kuhunu, boynu, başı)

Tap tapıca, çip çipice, İsfendiya eyri xiyar, toklu şişek, bunu bilmeyen eşek. (Deve ayağı, hörgücü, boynu, başı)

Ving o vit, bunu bilmeyen **it**.(Sapan)

Ving o vit, bunu bilmeyen it. (Sapan)

Kaşkay bilmeceleri cevapları bakımından farklılık göstermektedir.

Tek Cevabı Olan Bilmeceler

Elimizdeki bilmece metinlerinde 283 tek cevablı bilmece tespit edilmiştir.

Ağ kuşu tökdüm suya. (Düğü)

Akkuşu döktüm/attım suya. (Pirinç)

Bir çadır varım bir direkli. (Dumbalaq)

Bir çadırım var bir direkli. (Dumbalan)

Bir il ekdim, yéddi il biçdim. (Yonca)

Bir yıl ekdim, yedi yıl biçtim. (Yonca)

O nedir ki yüz il kalsa çurrumaz? (Qizil-tila)

O nedir ki yüz yıl kalsa çürümez. (Altın)

İki Cevabı Olan Bilmeceler

Çalışmamıza konu olan 342 (bir atasözü ve iki cevabı verilmeyen) bilmecedan iki cevabı olan 42 bilmece tespit edilmiştir.

‘Abbas ‘abbasdan tutmuş, ‘abbas babasından tutmuş, babası babasından. (Çadırın payası ve direği)

Abbas abbastan tutmuş, abbas babasından tutmuş, babası babasından. (Çadırın direği)

Bés kaka bir kıyu daşlar. (Bés burmaq ve ağz)

Beş kardeş bir kuyuyu taşlar. (Beş parmak-ağız, yemek yemek)

Qererir göyde gezir, gorrunu yérde qazir. (Bulut ve yağış)

Kararır gökte gezer, gorrunu yerde gezer. (Bulut ve yağmur)

Qere towuq qirmizi yumurta. (Qazan ve qor)

Kara tavuk kırmızı yumurta. (Kazan-kor/ateş)

O nedir ki yerden göye bulanır? O nedir ki göyden yere sallanır? (Od-yağış)

O nedir ki yerden göğe yükselir? O nedir ki gökten yere sallanır? (Ateş-yağmur)

Şap atar şapalaş atar, howz-u kowser mermer utar. (Yayıq yaymaq ve kere çaxartmaq)

Şap atar şapalak atar, howz-ı kevser mermer yutar. (Yayıq yaymak yağ çıkartmak)

İkiden Fazla Cevabı Olan Bilmeceler

Elimizdeki Kaşkay bilmecelerinde ikiden fazla cevabı olan on yedi (17) bilmece tespit edilmiştir.

Babang sipehsalları, anang açar yummarı. (Bıçaq, sopan, tüfeng, qeter, qéyçi)

Babanın sipehsalları, ananın açar yumarı. (Bıçak-sapan-tüfek-mermilik-makas)

Bu nedir ki ilan tekin bulanır, göyden yere sallanır/uzanır, gelin tekin bezenir. (Yel-yağış-qarri tamdarı)

Bu nedir ki yılan gibi yükselir, gökten yere sallanır/uzanır, gelin gibi bezenir. (Yel-yağmur-gökkuşağı)

Bu nedir ki dağda takılar, suda çippilar, evde siléyman? (Tüfeng-balık-xurus)

Bu nedir ki dağda takılar, suda şap diye ses çıkarır, evde süleymen? (Tüfek-balık-horoz)

Biri géder, biri turar, biri yatar. (Yağış-od-torpağ)

Biri gider, biri durur, biri yatar. (Yağmur-ateş-toprak)

Dörd yerde, dörd göyde. (Geçining dörd ayağı qulaqları ve şaxları)

Dört yerde, dört kökte. (Keçinin dört ayağı-kulakları-boynuzu.)

Göyden yere sallanır, hal dilinen allanır, göbekden nallanır. (Yağış-oşaq-eşrefi)

Gökten yere sallanır, hal(samimi) dil ile allanır, göbeğinden nallanır. (Yağmur-ocak-altın sikke)

Birden fazla cevabı olan bazı bilmecelerde her mısra, bir cevaba karşılık gelir.

Sekkizi singaralı (Köpek emcegi) Sekizi singarlı (Köpek memesi)

Doğkuzu dungaralı (Domuz emcegi) Dokuzu dungarlı (Domuz memesi)

Dördü eli xalı (Sığır/inek emcegi) Dördü eli xalı (İnek memesi)

İkkisi şekerli (Koyun emcegi) İkisi şekerli (Koyun memesi)

Kaşkay bilmecelerinde, dört mısradan oluşan ve tek cevabı olan bilmeceler de vardır.

Dağdan gelir dağ kimin *Dağdan gelir dağ gibi*

Kolları baydağ kimin *Kolları bayrak gibi*

Eyiler ki su içe *Eğilir su içmeye*

Çığırır oğlak tekin. (Kızıl arı) *Seslenir oğlak gibi. (Kırmızı arı)*

Kaşkay bilmecelerinin bazıları ses taklitlerine dayanılarak oluşturulmuştur.

Göyden gelir hemir-hemir, yere deyér qofl o demir. (Qar)

Gökten gelir hamur-hamur, yere değince kilit ve demir. (Kar)

Hay hilidim hay hilidim, bir elimde qırx kilidim. (Üzüm)

Hay hilidim hay hildim, bir elimde kırk kilidim. (Üzüm)

Heqanı o heqanı, ne eti var ne kanı. (Pirpirrek /kepenek)

Hekkani ve hakkani (Hak ayetidir, ne eti var ne kanı. (Kelebek)

Howara o howara, mindim géddim dowara. (Ayaqqabı)

Hovara o hovara, bindim gittim davara. (Ayakkabı)

İşil işil işşilar, ilan tekin fuşşular, ilan degil yarpağdır, yatdığı yér torpağdır. (Qowun)

İşil ışıl ışılar, yılan gibi foşşular, yılan değil yapraktır, yattığı yer topraktır. (Kavun)

Ving o vit, bunu bilmeyen it. (Sopan)

Ving o vit, bunu bilmeyen it. (Sapan)

Kaşkay bilmecelerini konuları bakımından tasnif ettiğimizde, çoğunlukla *hayvan, bitki, doğal olaylar, günlük hayatta kullanılan eşyalar, insan ve insan organları, yiyecek ve içecekler, soyut kavramlar vb.* konularda bilmeceler sorulmuştur. İncelememize konu olan 345 (bir atasözü, iki de cevabı yazılı olmayan) Kaşkay bilmecesinin, konularına göre dağılımı aşağıdaki gibidir.

Gökyüzü, Yeryüzü ve Tabiat ile İlgili Bilmeceler: 29	% 8,4
Bitkiler ve Bitkiler ile İlgili Bilmeceler: 29	% 8,4
Hayvan ve Hayvanlarla İlgili Bilmeceler: 65	% 18,8
İnsan ve İnsan Organları ile İlgili Bilmeceler: 29	% 8,4
Alet-Edevat ile İlgili Bilmeceler: 72	% 21,052
Giyim Kuşam ve Süs ile İlgili Bilmeceler: 13	% 3,7
Yiyecek ve İçecek ile İlgili Bilmeceler: 22	% 6,432
Soyut/Mistik Kavramlar ile İlgili Bilmeceler: 14	% 4

Yakacak ve Aydınlanma ile İlgili Bilmeceler: 12 % 3,4

Diğer Konularla İlgili Bilmeceler: 57 % 16,5

Kaşıkay Türkçesindeki bilmeceleri anlam bakımından ana hatları ile aşağıdaki gruplara ayırmak mümkündür.

1.1. Gökyüzü, Yeryüzü ve Tabiat Olayları ile İlgili Bilmeceler

Kaşıkaylar, konargöçer bir topluluk olduğu için tabiatla daha çok içiçe yaşamış ve tabiat olayları onların hayatlarında önemli (olumlu-olumsuz) bir yer tutar. İncelememize konu olan bilmecelerde yol, rüzgâr, yağmur, kar, ırmak/çay, bulut, yıl- mevsim-ay, yıldız, yıldırım vb. doğal olayları ile ilgili sorulan bilmecelerin sayısı 29'dur. Bu sayının bilmeceler içerisindeki oranı %8,4'tür. Aşağıda bu konularda sorulan bilmece örnekleri verilmiştir.

Ağ tas, kızıl tas, birini götür, birini bas. (Ay ve gün)

Ak tas, kızıl tas, birini götür, birini bas. (Ay ve güneş)

Burda atdım kılıcı/Heleb'de oynar ucu. (İldirim)

Burada attım/vurdum kılıcı/Halep'de oynar ucu. (Yıldırım)

Elinen tutmak olmaz, gözünen görmek. (Yel)

El ile tutulmaz, göz ile görülmez. (Yel/rüzgâr)

Géce ekdim nuxudu/Seher gördüm yoxudu. (Ulduz)

Gece ekdim nohudu, sabah/seher vakti baktım yok idi. (Yıldız)

Géce baxdım çoxudu/Seher baxdım yoxudu. (Ulduz)

Gece baktım çok idi/Sabah baktım yok idi. (Yıldız)

İkki kaka her ne gédiyr, birbire çatméyr. (Ay ve gün)

İki kardeş her ne gider/ne kadar gits), birbiriyle buluşmaz/karşılaşmaz. (Ay ve güneş)

Men géderem o géder. (Kölge)

Ben giderim o gider. (Gölge)

Ocağa düşer yanmaz/Suya düşer yaş olmaz. (Kölge)

Ocağa (ateşe) düşer yanmaz/Suya düşer ıslanmaz. (Gölge)

O nedir ki göyden yere sallanır? (Yağış)

O nedir ki gökten yere sallanır/salınır. (Yağış/yağmur)

On ikki kardaş, üçü vurur getirir, üçü vurur aparır üçü cennet bağıdır, üçü ondan yağdır. (İl ve fesller)

*On iki kardeş, üçü vurup getirir, üçü vurup götürür, üçü cennet bağıdır, üçü ondan kaçaktır.
(Yıl ve mevsimler)*

1.2. Bitki ve Bitkilerle İlgili Bilmeceler

Kaşkay Türkleri, geçmişte tamamen konargöçer bir hayat tarzı sürdürdüklerinden dolayı, yaşadıkları kışlak ve yaylak bölgelerindeki bitki örtüsünün bilmecelerine de yansıdığını görmekteyiz. Bitkilerle ilgili bazı bilmecelerde insana ve hayvanlara ait özellikler aracılığı ile sorulduğu görülmektedir. İncelememize konu olan bilmecelerde, iğde ağacı, hurma ağacı, ceviz, üzüm, karpuz, kavun, nar, pirinç, çeltik, buğday, kamış, vb. sebze, meyve ve tahıllar ile ilgili bilmeceler sorulmuştur. Bunların toplam sayısı 29 olup bilmeceler içerisindeki oranı %8,4'tür. Bu konularla ilgili nesir ve nazım şeklinde söylenmiş olan bazı örnek bilmeceler:

Ağac başında bir torba un. (İde)

Ağaç başında bir torba un. (İğde)

Aldım bir dana/Açdım ming dana. (Nar)

Aldım bir tane/Açtım bin tane.” (Nar)

Bir çadır varım bir direkli. (Dumbalaq)

Bir çadırım var bir direkli. (Mantar)

Bir il ekdim/Yéddi il biçdim”. (Yonca)

Bir yıl ekdim/Yedi yıl biçtim. (Yonca)

Göy geççi göye baxar/Altından ayran axar. (Ben ağacı)

Yeşil keçi göğe bakar/Altından ayran akar.”(Menengiç, sakız ağacı)

Herhelik burnu delik. (Buğda)

Herhelik burnu delik. (Buğday)

Hilidi hay hilidi, bir bendi var qırx kilidi. (Üzüm)

Hilidi hay hilidi, bir ipi var kırk kilidi. (Üzüm)

İşşil işşil işşilar/İlan tekin fuşular/İlan degil yarpağıdır/Yatdığı yer torpağıdır. (Qowun)

İşil ışıl ışıldar, yılan gibi foşşular, yılan değil yapraktır, yattığı yer topraktır. (Kavun)

Quyu quyu içinde. (Soğan)

Kuyu kuyu içinde.(Soğan)

Uzun uzun uzanır/Gelin tekin bezenir. (Xurma ağacı/mux)

Uzun uzun uzanır/Gelin gibi bezenir. (Hurma ağacı)

1.3. Hayvan ve Hayvanlarla İlgili Bilmeceler

Kaşıkayların temel geçim kaynaklarından biri hayvancılıktır. Bu yüzden evcil ve yaban hayvanları Kaşıkay bilmecelerinde önemli bir yer tutar. Elimizdeki bilmecelerde keçi, koyun, deve, sığır, katır, tavuk, horoz, köpek, eşek gibi evcil; domuz, yılan, toşbağa, karınca, arı, turna vb. yaban hayvanları ile ilgili çeşitli özellikler Kaşıkay bilmecelerinde sorulmuştur. Bunların sayısı 65 olup bilmeceler içerisindeki oranı %18,8'dir. Kuş, böcek ve çeşitli hayvanlarla ilgili bilmece örnekler aşağıda verilmiştir.

Altı çeşme içmeli, üstü çimen biçmeli. (Qoyun)

Altı çeşme içmeli, üstü çimen biçmeli. (Koyun)

Ay canım adı nedir, gül canım şahı nedir, yédđi il karnında kalmış, canavar adı nedir? (Donguz)

Ay canım adı nedir, gül canım adı nedir, yedi yıl karnında kalmış, canavar adı nedir? (Domuz)

Evimizde mulla var, mullanın adı nedir? (Xorus)

Evimizde molla var, mollanın adı nedir? (Horoz)

Her kim bildi bu nedir? Doğar elsiz ayaqsız. (Qurbağa)

Kim bilir bu nedir? Doğar elsiz ayaksız. (Kurbağa)

Qanat varı uçabilmez, qurruluqda qaçabilmez. (Balık)

Kanadı var uçamaz, karada kaçamaz. (Balık)

Qeredir qerdanadır, çopuqlu merdanadır. (Kene)

Karadır kerdanedir, çopuklu merdanedir. (Kene)

Qeredir qarğa tekin/Teb yonur neccar tekin. (Qere böcük)

“Karadır karga gibi/Ağaç yontar neccar gibi. (Kara böcek)

Qeter qeter gédir, bize selam édir. (Durna)

Katar katar gider, bize selam eder. (Turna)

Susuz yérde kışlayar/Su görende kışneyer. (Qizil arı)

Susuz yerde kışlar/Su gördüğünde kışner. (Kırmızı arı)

Yér altında yan gédir. (İlan)

Yer altında yan gider. (Yılan)

1.4. İnsan ve İnsan Organları ile İlgili Bilmeceler

İnsan ve organları ile ilgili 29 bilmece tespit ettik. Bunlar göz, el, ayak, ağız, baş, diş, parmak, dudak, burun gibi insan organları ile ilgili sorulan bilmecelerdir. Bunların

bilmeceler içindeki oranı %8,4'tür. Aşağıda, bu konulardaki bilmece örneklerine yer verilmiştir.

Alaca nezer, dünyayı gezer. (Göz)

Alaca nazar, dünyayı gezer. (Göz)

Baldan şirin, zehrden aççı. (Dil)

Baldan tath, zehirden acı. (Dil)

Bir örken varım, uzadsam kıuyuya çatmaz, yığsem çatar. (El ve ağız)

Bir urganım var, uzatsam kuyuya yetişmez, toplasam yetişir/kavuşur. (El ve ağız)

Biz bizidik, yüz kıızidik. Kırran geldi kırrildig, inşallah ki dirildik. (Diş)

Biz bizidik, yüz kıızidik, salgın geldi kıırıldık/yok olduk, inşallah ki dirildik. (Diş)

Dunya onung içinde. (Göz)

Dünya onun içinde. (Göz)

Her kim bildi bu nedir? Bir yaldır yéddi çeşme, ikkisi şor, ikkisi aççı, ikkisi turuş, birisi şirin.(Baş)

Her kim bildi bu nedir?Bir yaldır yedi çeşme, ikisi tuzlu, ikisi acı, ikisi ekşi, birisi şirin/tatlı. (Baş/kafa)

İkki kıonşu bir biri görmez. (Göz)

İki komşu birbirini görmez. (Göz)

Ne odundur yandıram/Ne sümükdür sindirem. (Dil)

Ne odundur yakayım/Ne kemiktir kırayım. (Dil)

O nedir ki her zadınan allanır? (Uşaq)

O nedir ki her şeye kanar/aldanır? (Çocuk)

Uzun uzun uzanmış, uzanmışa dayanmış, dayanmışa bés kıemiş, bés kıemişe kıar yağmış, kıar yağmışa kıan dammış. (Gelinin eli ve kıınası)

Uzun uzun uzanmış, uzanmışa dayanmış, dayanmışa beş kamış, beş kamışa kıar yağmış, kıar yağmışa kıan damlamış. (Gelinin eli ve kıınası)

1.5. Âlet ve Edevatla İlgili Bilmeceler (Araç Gereçlerle İlgili)

Günlük hayatta kullanılan araç ve gereçlerle ilgili 53; hayvan ve ziraat malzemeleri ile ilgili 8; silah ve silah malzemeleri ile ilgili 7; dokuma ile ilgili 4 olmak üzere toplam 72 bilmece sorulmuştur. Bunların Kaşkay bilmeceleri içindeki oranı %21,5'tir. Aşağıda bu konudaki bilmece örnekleri yer almaktadır.

Anası kıunda kıda yatır, o ğlu bazarda. (Tüfeng ve güllesi)

Anası kundakta yatar, oğlu pazarda. (Tüfek ve güllesi)

Atdan üca, itden alçak. (At hegeri)

Attan yüce/yüksek, itten alçak. (At eğeri)

Başı yanar, dibi kaynar. (Qelyan)

Başı yanar, dibi kaynar. (Nargile)

Benddir bend üstünde, üç yüz altmış kend üstünde. (Zencir)

Benddir bend üstünde/boğum boğum üstünde, üç yüz altmış kend üstünde. (Zincir)

Bir gelin varım, gelen öper géden öper. (Qelyan)

Bir gelinim var, gelen öper giden öper. (Nargile)

Bu nedir ki dağda tağılar, suda çipilar, evde siléyman? (Tüfeng-balıq-xurus)

Bu nedir ki dağda takılar, suda çipiler/şapıldar, evde Süleyman? (Tüfek-balık-horoz)

Delig delig içinde, belece delig içinde. (Kirman)

Delik delik içinde, uzunca delik içinde. (Yün eğirme aleti, iğ)

Dunyayı bezer/Özü lüt gezer. (İnge)

Dünyayı bezer, kendisi çıplak gezer. (İğne)

Uzun kıyım var benim, zenzem suyum var benim, içen ölüp içmeyen ölmez. (Tüfeng)

Uzun kıyım var benim, zenzem suyum var benim, içen ölüp içmeyen ölmez. (Tüfek)

1.6. Giyim Kuşam ve Süsle İlgili Bilmeceler

Giyim kuşam ve bazı süs eşyaları ile ilgili 13 bilmece sorulduğunu tespit ettik. Bunların bilmeceler içindeki oranı %3,7'dir. Bu konularla ilgili sorulan bilmece örnekleri aşağıda verilmiştir.

Aldım kazan, atdım kıyruk, erridi kazan, kaldı kıyruk. (Ayaqqabı)

Aldım kazan, attım kıyruk, eridi kazan, kaldı kıyruk. (Ayakkabı)

Bir ilan gédir ikki deliđe. (Tumman bağı)

Bir yılan gider iki deliđe. (Don lastiği)

Bir özü dörd dana gözü. (Lepik/dükme)

Bir kendisi dört gözü. (Eldiven)

Bu nedir bene nedir, it daş...đı şune nedir? (Daraq)

Bu nedir bene nedir, it taş...đı tarak nedir? (Tarak)

Çatmasam kaçır. (Tumman bağı)

Bağlamasam/tutmasam kaçır. (Don lastiği)
Gezer, gelir, ağzı kup düşer. (Ayaqqabı)
Gezer gelir, yüzüstü düşer. (Ayakkabı)
Götürdüm xalı, qoydum dolo. (Börk)
Götürdüm boşı, koydum dolo. (Börk/şapka)
Howara o howara/Mindim gétdim dowara. (Ayaqqabı)
Hovarayo hovara/Bindim gittim davara. (Ayakkabı)
İkki kişçim, zirt g....e. (Tumman geymek)
İki ayağım, zirt g....e.” (Pantolon giymek)
Qocaca kişi/Qırx ikki dişi. (Daraq)
Yaşlı kişi/adam/Kırk iki dişi. (Tarak)
O nedir ki yüz il kalsa çurrumaz? (Qizil-tila)
O nedir ki yüz yıl kalsa çürümez. (Altın)
Seherden şama gezer./Ağzı açık yornaç düşer. (Ayaqqabı)
Sabahtan akşama gezer./Ağzı açık yorgun düşer. (Ayakkabı)
Üç oyunçu, on ikki tamaşaçı. (Saat)
Üç oyuncu, on iki seyirci. (Saat)

1.7. Yiyecek ve İçecek ile İlgili Bilmeceler

Elimizdeki Kaşkay bilmecelerinde yiyecek ve içeceklerle ilgili 22 bilmece tespit edilmiştir. Bu bilmecelerde, su, çay, çorba, ekmek, yağ, un, yumurta, bal, tarhana vb. yiyecek ve içeceklerle ilgili bilmeceler sorulmuştur. Yiyecek ve içecek ile ilgili tespit ettiğimiz bilmecelerin elimizdeki Kaşkay bilmeceleri içerisindeki oranı %6,432'dir. Bu konuda sorulan bilmecelerden örnekler aşağıda verilmiştir.

Bazarda keredir, evde kırmızı. (Çay)
Pazarda karadır, evde kırmızı. (Çay)
Bir paylada ikki reng su. (Yumurta ağı ve sarısı)
Bir çanakta iki renk su. (Yumurtanın akı ve sarısı)
Bir sığır varım, kırk cul varı. (Sac ve çörek)
Bir sığırım var, kırk çulu var. (Sac ve ekmek)
Geççi qanı. (Çay)

Keçi kanı. (Çay)

Her kim bildi bu nedir? Çit-çit, gullurum ow çit. (Keşk/qurut)

Her kim bilir bu nedir?/Kim bilir ki bu nedir? Çit-çit, gullurum ov çit. (Tarhana)

Her kim bildi bu nedir? Düz yérde, daylaq dingilar. (Qavurğa sac içinde bişmegi)

Kim bilir bu nedir? Düz yerde deve yavrusu zıplar/oynar. (Sacda pişen/kavrulan kavurğa)

İkki bal birbirine qarışmaz. (Yumurta ağı ve sarısı)

İki bal birbirine karışmaz. (Yumurta akı ve sarısı)

Kemer kemer çekli kemer, madiyan turar, qulun emer. (Bal)

Kemer kemer çekli kemer, kısrak durur, tay emer. (Bal)

O nedir ki özü var kölgesi yox? (Su)

O nedir ki kendisi var, gölgesi yok. (Su)

Şap atar şapalak atar/Howz-e kowser mermer utar. (Yayıq yaymaq ve kere çaxartmaq)

Şap atar şapalak atar/ Kevser havuzu mermer yutar. (Yayıq yaymak ve yağ çıkartmak)

Yowan bişmiş aş. (Türkü halva)

Yavan pişmiş aş. (Türk helvası)

1.8. Soyut/Mistik Kavramlar ile İlgili Bilmeceler

Fikir, söz, şeytan, oruç, uyku gibi 14 soyut kavramla ilgili bilmece örneği tespit ettik. Bunların incelediğimiz bilmeceler içindeki oranı %4'tür. Konularına göre tasnif ettiğimiz bilmeceleri, bazen birden çok grupta yer alabilecek olan bilmeceleri, ikinci defa bir başka grupta ele almadık. Mesela gökyüzü veya yeryüzü ile ilgili bilmecelerde yer verdiğimiz gölge veya bulut gibi kavramları, tekrar soyut kavramlar bölümüne almadık. Böylelikle daha çok bilmece örneğine yer verme imkânı oldu. Daha önceki bölümlerde yer almayan bazı soyut bilmece örneğine aşağıda yer verilmiştir.

Baldan şirin, balçadan şirin, elde turmaz dukanda olmaz. (Uxu)

Baldan tath, balçadan tatlı/Elde durmaz, dükkânda olmaz/bulunmaz. (Uyku)

Bir bélece missiri/Koll-ı 'âlem yessiri. (Uxu)

Bir böylece missiri/Cümle âlem esiri. (Uyku)

Bir göz kırpimde, ming ağaç yol géder. (Fikir/düşünce)

Bir göz kırpmada/açmada, bin ağaç yol¹ gider. (Fikir/düşünce)

¹ Bir ağaç yol: Yaklaşık altı km.'lik yürüyüş mesafesi.

Dervişem gelmişem ev kapısına, véreng almam vérmireng alaram. (Ecel)

Dervişim gelmişim kapına, versen almam, vermesen alırım. (Ecel)

Farsımadandan ottuz atlı gelir, géce adam yéyir gündüz eşşek. (Oruç)

Farsımedan'dan otuz atlı gelir, gece adam yer, gündüz eşek. (Oruç)

Géce oldu qirildik/Seher oldu dirildik. (Uxu)

Gece oldu kırıldık/Sabah oldu dirildik. (Uyku)

Qanat çalar bir anda/Gezer koll-ı cahanda. (Fikir)

Kanat çalar/çırpar bir anda/Gezer bütün cihanda. (Fikir/görüş)

O nedir ki her ne uzansa az-ter olur? (Umar)

O nedir ki ne kadar uzansa daha kısa olur? (Ömür)

Varı kesde var. (Ad)

Herkeste var. (Ad)

Şekerden şirin/Ezbeden aççı. (Uxu)

Şekerden tatlı/Ezbeden² acı. (Uyku)

1.9. Yakacak ve Aydınlanma ile İlgili Bilmeceler

Yakacak ve aydınlanma ile ilgili 12 bilmece sorulmuş olup bunların bilmeceler içindeki oranı %3,4'tür. Mum, ateş, köz, ocak taşı, kibrit vb. konularında sorulan bu bilmecelerle ilgili örnekler aşağıda verilmiştir.

Başdan gelir kıl eli/Elinde kılban eli. (Ot)

Baştan gelir kul eli/Elinde kurlban eli. (Ateş)

Biri géder gelmez/Biri yatar turmaz. (Tüt ve kül)

"Biri gider gelmez/dönmez/Biri yatar durmaz." (Duman ve kül)

Bir tas zerdalu (erik) varım, bir danasını götürebilmem. (Ocaqdaki közler)

Bir tas eriğim var, bir tanesini götüremem/alamam." (Ocaktaki közler)

Demi bişmiş, ardı xam. (Kössöyğü)

Önü pişmiş, arkası çiğ. (Yarım yanmış odun)

Götürdüm ikki burmaq, çekdim bir burmaq. (Kibrit alıştırmaq)

Götürdüm iki parmak, çektim bir parmak. (Kibrit yakmak)

² Ezbe: Bir çeşit bitkinin kaynatılmasından elde edilen siyah renkli tıbbi öz.

Qere towuq varım, dan döşürür. (Ocaqdan köz götürme demiri)

Kara tavuğum var, tohum/çekirdek seçip alır. (Maşa)

Qirmizi nar, her evde var. (Ot)

Kırmızı nar, her yerde var. (Ateş)

Kupul-kupul boyu var/Ev içinde toyu var. (Çıraq)

Yuvarlak boyu var/Ev içinde toyu/düğünü var. (Mum/Çıra)

O taydaki dervişler/Devre deli qonmuşlar. (Ocaq daşı)

O yandaki dervişler/Düzensiz konmuşlar. (Ocak taşı)

Üç öküz bir gowdda. (Ocaq daşı)

Üç öküz bir çukurda. (Ocak taşı)

1.10. Diğer Bilmecə Örnekləri

Bu grupta yer alan bilmeceler av, kefen, mektup, kâğıt, yol, kuyu, cenaze, aşık oyunu vb. konularında sorulmuş toplam 57 bilmecə olup bilmeceler içindeki oranı %16,5'tir. Aşağıda bu bilmecə örnekləri yer almaktadır.

Adam almaz, alanda géymez, géyende görmez. (Kefen)

Adam almaz aldığımda giyemez, giydiğimde görmez. (Kefen)

Ağ atımı nalladım/Gurbakan'a yolladım. (Nama)

Ak atımı nalladım, Gurbakan'a yolladım. (Mektup)

Ağ papacı, yere yapıcı. (Aq papiş, yere yapış.) (Tüfürcek)

Ağ papacı, yere yapıcı. (Tükürük)

Ağ katırı nalladım/Erdekana yolladım. (Nama)

Ak (beyaz) katırı nalladım/Erdekan'a yolladım. (Mektup)

Ağca bacım qoşuqdan baxar. (Şiş)

Ağca bacım çadır penceresinden bakar. (Kamış)

6. Aldım géymedim, géydim, görmedim. (Kefen)

Aldım giymedim, giydim görmedim. (Kefen)

Anada gören ögüd alır, babada gören sofrə salır. (Atasözü: Bir qız anasına baxıban terbiyet alır ve bir oğul da babasına çeker qonaqlı olur.)

Anadan gören öğüt alır, babadan gören sofrə serer.

Ananın açılan yummulanı, babanın sallanan bulananı. (Qeççi/çumaq)

Ananın açılan yumulunu, babanın sallanan bulanunu. (makas/çomak)

Babamınğ kere şalı uzanmış gédır. (Yol)

Babamın kara şalı uzanmış gider. (Yol)

Babangki bir keriş, anangki ikki barmağ. (Namaz oxumaqda ayaqlar fasılası)

Babanınki bir karış, ananıniki iki parmak. (Namaz kılarken ayakların mesafesi)

Burdan batar, ordan çıxar, filfil atar yonca biter. (Qennat)

Burdan batar ordan çıkar, biber atar yonca biter. (Yeraltı su kanalı)

Bir özü, elli gözü. (Tüfürcaq)

Bir kendisi, elli gözü. (Tükürük)

Bir bélece murt murtu, gele buzu hürkütdü. (Tiginen üz qırxmaq)

Bir uzunca murt murt (şey), keçi sürüsünü ürküttü. (Jiletle tıraş olmak)

Bir çörek varım, her ne yéyem tükenmez. (Yol)

Bir ekmeğim var, ne kadar yesem tükenmez/bitmez. (Yol)

Bir siğir varım, yükü mixdir. (Cirbi)

Bir sığırım var, yükü mıhtır/çividir. (Kirpi)

Bir şah varım yigirmi vezir. (Aşiq oynamaq)

Bir şahım var yirmi vezir. (Aşık oyunu oynamak)

Bir qarğa bir bölük durnaya dédi: Göyde géden yüz durna, meni özüngüze düz durna. Durnalaring biri dédi biz yüz deyilek, bir bizimçe, bir bizim yarımızçe, yarımızınğ yarısıçe, sen de koşulsang bize, onda olarak yüz durna. Durnalar néççeyimiş? (ottuz altı)

Bir karga bir bölük turnaya dedi: Gökte giden/uçan yüz turna, beni kendinize kat turna. Turnaların biri dedi ki biz yüz değıliz. Bir bizim kadar, bir de bizim yarımız kadar ve yarımızınğ yarısı kadar, sen de bize katılırsan o zaman yüz tane oluruz. Turnalar kaç taneymiş? (Otuz atlı)

Bir kıçinen géder, üç kıçinen turur. (Furğun)

Bir ayakla gider/yürür, üç ayakla durur. (El arabası)

Bir mecme' varımız dolu towuğdur, bir itti buçağ içinde, ne bıçağ kund olur, ne towuğ şâm olur. (Göy-Ay-Güneş)

Bir tepsimiz var, dolu tavuktur, bir keskin bıçak da içinde, ne bıçak köreliyor ne de tavuk akşam yemeğı oluyor. (Gök-Ay-Güneş)

Çatdan çata, çat açık, ayak yalın, g.....t açık. (Şikal)

Dereden dereye, dere açık ayak yalın g...t açık. (Av-geyik avı)

Dağdan geler dağ tekin, kolları baydak tekin, eyiler ki su içe, çığırer oğlak tekin. (Qizil arı)

Dağdan gelir dağ gibi, kolları bayrak gibi, eğilir su içmeye bağıır oğlak gibi.”(Kırmızı arı)

Dağdan gelir dolamac. (Yol)

Dağdan dolana dolana/dolanarak gelir. (Yol)

Elim inen ekerem/Dilim inen biçerem. (Nâma)

Elim ile ekerim/Dilim ile biçirim. (Mektup)

Eyheler o eyheler, yédđi ilden bir tiler.³ (Kaftar)

Eyheler de eyheler, yedi yılda bir (kere) çocuk doğurur. (Sırtlan)

Qulam Elı quyuda/Qulaqları yazıda. (Çatma)

Gulam Ali kuyuda/Kulakları dışarda.(Çatma⁴)

Hay ucalar ucalar el éddim quşu tutam qorxdu qeçdı cuceler. (Küncüt)

Hay yüceler yüceler, el ettim kuşu tutayım, korktu kaştı cüceler. (Susam/küncü)

Her kim bildi bu nedir? Buamda bir şal var bükülmér, her ne dürirem tükenméyr. (Yol)

Her kim bildi bu nedir? Babamdan bir şal var bükülmez, her ne (kadar) dürirem tükenmez. (Yol)

Her kim bildi bu nedir? Kendde gördüm almadım, alanda da görmedim. (Kefen)

Her kim bildi bu nedir? Kentte gördüm almadım, alanda da görmedim. (Kefen)

Her ne tehledim tükenmez. (Yol)

Ne kadar katlarsam tükenmez. (Yol)

Her ne çekseng az olar. (Sigar)

Ne kadar çekersen/içersen (o kadar) azalır. (Sigara)

Her ne qazang çox uzanir. (Quyu)

Her ne (kadar)kazarsan daha fazla çoğalır. (Kuyu)

Her ne götüreng çox olur. (Quyu)

Ne kadar götürsen çoğalır. (Kuyu)

Herele cıng cıng, verele cıng cıng, çeyele çemen, xoş gelding hemen. (Kerkit)

*Herele çan çan, çayır çimen gibi bir yerde, Hemen hanım hoş geldin.*⁵ (Kirkittir)

³ Tiler: Yavrular, çocuklar.

⁴ Çatma: Yayık yaymak için çatılan (üç uzun sopanın çatılmasıyla yapılan) ağaçlar.

⁵ Çayır çimen halı, Hemen hanım (mec.) halıyı dokuyan kadın, çan çan diye seslenen şey de kirkittir.

Hörülü hömmülü, yérinen gömmülü. (Quyu)

Örülü ömülü, yerle gömülü. (Kuyu)

Hini hinice, burnu eyrice. (Noxud)

Hini hinice, burnu eyrice. (Nohut)

İçi dolu ılan tekin, oturmuşdur xan tekin. (Quru)

İçi dolu kan gibi, oturmuştur han gibi. (Çaydanlık)

İp üzüldü, kuyu bizzildi. (Siçmaq)

İp üzüldü, kuyu büzüldü. (Siçmak)

Kemerden atdım sinmedi, suya atdım sindi. (Kağız)

Kemerden/uçurumdan attım kırılmadı, suya attım kırıldı. (Kâğıt)

Qarrinen qoca mamıla fis oynayrdı, mamıla fis qırrildi, qarrıynan qoca dirrildi. (Quru, fincan, nelbeki)

Yaşlı kadınla yaşlı adam oyun oynadı, mamıla fis kırıldı, yaşlılar dirildi. (Çaydanlık-fincan-fincan altı)

Qocaca kişi varım, yollaram işe, dingilar daşa. (Çigil)

Yaşlı adamım var, yollarım işe, zıplar taşa. (Çoban sopası)

Qirmizi çinli, durumuzu götürmüş. (Şiş)

Kırmızı kıvrımlı, durumuzu (halı deseni) götürmüş. (Şiş⁶)

Qirmizdir qirriqdir, burnu demi yarıqdır, géder geler yaş olur, adam göynü xoş olur. (Néy qelem ve nama yazmaq)

Kırmızıdır kırıktır, burnu ortası yarıktır, gider gelir yaş olur, adam göynü hoş olur. (Divit kalem-mektup yazmaq)

Qirmizidir, qirriqdir, burnu demi yarıqdır. (Néy qelem)

Kırmızıdır kırıktır, burnu(nun) ucu yarıktır. (Divit kalem)

Oba qondu, uşaklar qaçdı siçmağa. (Oba qonanda mix toxumak)

Oba kondu, uşaklar/çocuklar qaçtı/gitti siçmaya. (Oba konunca çadır kurmak için ipleri çekip yere kazık/mih çakmak)

Oba köçdü, babamıng kele kılici qaldı yurtda. (Qarım)

Oba göçtü, babamın kırık kılıcı kaldı yurtda. (Karım⁷)

⁶ Şiş: Dokumacılıkta kullanılan ince sopa, şiş.

⁷ Karım: Çadırın etrafına kazılan ve yağmur suyunun çadır/yurt içine akmasını önleyen küçük kanal.

O nedir ki mal yoxudur köçayır? (Ölü)

O nedir ki malı (yük hayvanı) yok göçer. (Ölü/cenaze)

O nedir ki öz dowruna dolandır. (Deyirman)

O nedir ki kendi etrafında döner. (Değirmen)

O nedir ki özü var kölgesi yox? (Su)

O nedir ki kendisi var, kölgesi yok. (Su)

O nedir ki yüz il kalsa kırılmaz? (Dünya)

O nedir ki yüz yıl kalsa yaşlanmaz. (Dünya)

O taya kaçır, bu taya kaçır, çummala siçer. (Çowne étmek)

“O yana/tarafa kaçır, bu yana kaçır, yuvarlak/top siçer.” (Ekmek hamuru yuvarlamak)

Sekeledim/sekeldim sekdim men, kırık yumurta tökdüm. (Çowna tökmek)

Sekeledim, sekeldim sekdim ben, kırık yumurta döktüm. (Hamuru yuvarlak/top hale getirmek)

Sende vardır mende var, ahda yox, Allah’da yox. (Nuqta)

Sende var bende var, ah’da (ah kelimesinde)yok, Allah’da yok. (Nokta)

Sutele sopatele, heyhelatdım düşdü yola. (Néy çalmaq)

Sutele sopatele, heyhelatdım (kışkırttım, haydi dedim)düştü yola. (Ney çalmak)

Şah oğlu, başı bağı. (Paya)

Şah oğlu başı bağı. (Direk, çadır direği)

Tik-tik bir yanı lik, dukkuz ay yatar, uç ay ağzı fik. (Qirxliq)

Tik-tik bir yanı lik (gevşek) , dokuz ay yatar, üç ay ağzı fik (açık). (Kırıklık/makas)

Yayılar qoyun su içmez. (Rimiz)

Yayılar (otlanır) koyun su içmez. (Beyaz karınca)

Yérde gezer. (Gezer)

Yerde gezer. (Havuç)

Sonuç

İncelememize konu olan bilmecelerde 71 (%20,5) bilmece ile en çok günlük hayatta kullanılan araç-gereçlerle ilgili bilmece sorulmuştur. İkinci sırada ise 65 (%18,8) bilmece ile hayvanlarla ilgili bilmece sorulmuştur. Bunların toplamı 136 (% 39,3) bilmece olup yaklaşık bilmecelerin %40’ını oluşturmaktadır. Bu rakamlar, konargöçer olan Kaşıkaylar’ın hayat

tarzına uygun olan bir sonucu aksettirmektedir. Kaşkay bilmecelerinde teknoloji ile ilgili bilmecelerin sorulmamış olması da bu hayat tarzlarının bir sonucudur.

Kaşkay bilmecelerinde, sosyal olaylar, tabiattaki nesnelere, gökyüzü ve yeryüzünden, hayvanlardan böceklerle, günlük hayatta kullanılan eşyalardan yeme içme malzemelerine kadar maddi ve manevi varlıklar ve onların vasıflarına kadar olan konuları genel olarak kapsadığını söyleyebiliriz.

Kaşkay bilmecelerine baktığımızda, tek kavram üzerine kurulabildiği gibi, birden çok kavram üzerinde de kurulabildiğini görmekteyiz. Yine yansıma veya benzetme şeklinde kurulan bilmeceler yanında, söz sanatı üzerine kurulmuş olan bilmece örnekleri de söz konusudur.

Kaşkay bilmeceleri, diğer toplumlarda olduğu gibi, Kaşkayların hayata bakışını yansıtan ve yaşamış olduğu ortamdan kaynağını alan sözlü ürünler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kaynaklar | References

- Başgöz, İ. ve Tietze A. (1973). *A corpus of Turkish riddles*. University of California, Berkeley-Los Angeles-London.
- Ersalan, M. (2015), *Kaşkay tapmacaları/bulmacaları*. Yaşıl Alma Yayınları, Şiraz.
- Heyet, C. (1990). *Azerbaycan şifahi halk edebiyatı*. Maarif Neşriyatı, Bakı.
- Kabadayı, A. (2007). Sosyal bir ders materyali olarak bilmecelerin çocukların gelişim alanlarına katkılarının incelenmesi: Konya örneği. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 4(2), s. 1-17.
- Sakaoğlu, S. (1983). Bilmeceler üzerine notlar. *Türk Kültürü Araştırmaları*, XVII-XXI/1-2, 1979-1983, s. 226-243.
- Sakaoğlu, S. (1995). *Azerbaycan ve Anadolu sahası bilmecelerinde görülen yapı ortaklıkları üzerine*. Kültür Bakanlığı Yayınları.